

Yazar/Author
İbrahim ÖZKAL*

Makale Başlığı/Article Title

Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in Iğdır ile İlgili Yaptığı Çalışmalar

The Establishment of The Third General Inspectorate and the Studies That Third General Inspector Tahsin Uzer Did About Iğdır

ÖZ

Umumi Müfettişlikler Osmanlı Devleti'nin idari sisteminde 19. yüzyılın sonlarında yer almıştır. Bu dönemde kurulan Umumi Müfettişlikler kuruldukları bölgelerde yapılan ıslahatları denetlemek, asayiş sağlamak, idari, adli, sosyal ve ekonomik alanlarda çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuştur. Umumi Müfettişlikler Milli Mücadele döneminde Büyük Millet Meclisi tarafından 1921 yılında kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda da yer almıştır. Ancak Milli Mücadele'nin devam ettiği o günkü şartlarda uygulanamamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 25 Haziran 1927 tarihinde Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun'un kabul edilmesiyle Umumi Müfettişlikler kurularak uygulamaya konulmuştur. 1927-1947 yılları arasında beş Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Doğu Anadolu'da Üçüncü Umumi Müfettişliğinin kurulmasında Başbakan İsmet İnönü'nün 1935 yılında Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'ne yaptığı gezi etkili olmuştur. İsmet İnönü'nü doğu gezisi sonrasında hazırladığı rapor göz önüne alınarak bölgede var olan sorunların yerinde tespiti ve çözümünü kolaylaştırmak amacıyla bölgede Umumi Müfettişlik kurulması kararı alınmıştır. Buna göre 23 Ağustos 1935 tarihinde Üçüncü Umumi Müfettişliği kurulmuş ve müfettiş olarak Tahsin Uzer atanmıştır. Bu makalede Üçüncü Umumi Müfettişliğinin kurulması ve Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in Iğdır ile ilgili yaptığı çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmada arşiv belgelerinden, ulusal ve yerel basından ve konu ile ilgili araştırma eserlerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Umumi Müfettişlik, Iğdır, Tahsin Uzer, İsmet İnönü, Tarım

ABSTRACT

General Inspectorates took part in the administrative system of the Ottoman Empire at the end of the 19th century. The General Inspectorates that were established in this period were founded to supervise the reforms made in the regions where they were founded, to ensure public order, and to perform studies in administrative, judicial, social and economic fields. Also, General Inspectorships were included in the Teşkilat-ı Esasiye Law, adopted by the Grand National Assembly in 1921 during the National Struggle. But they could not be implemented under the conditions of those days when the National Struggle was going on. After the proclamation of the Republic, with the adoption of the Law on the General Inspectorate on 25 June 1927, General Inspectorates were established and put into practice. Five General Inspectorates were established between 1927-1947. In the process of establishment of the Third General Inspectorate in Eastern Anatolia, the trip of Prime Minister İsmet İnönü to Eastern Anatolia and the Black Sea Region in 1935 was influential. In view of the report prepared by İsmet İnönü after his trip to the East, establishment of a General Inspectorate in the region in order to facilitate the on-site detection and solution of the problems in the region was decided. Accordingly the Third General Inspectorate was established and Tahsin Uzer was appointed as the inspector on 23 August 1935. In this article, the establishment of the Third General Inspectorate and the work of the Third General Inspector Tahsin Uzer on Iğdır are discussed. Archive documents, national and local press and research works related to the subject has been used in the study.

Keywords: General Inspectorship, Iğdır, Tahsin Uzer, İsmet İnönü, Agriculture

*Doktora Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ozkalibrahim76@hotmail.com

Extended Abstract

The General Inspectorates, which started to take place in the administrative structure of the Ottoman Empire at the end of the 19th century, were established in order to carry out studies in administrative, social and economic fields, as well as supervising the reforms to be made in this period. The General Inspectorates, which were also included in the administrative structure during the Republican period, worked on the solution of the problems in the economic, health and social fields, in addition to the tasks such as ensuring development and security in the region where they were established, and making inspections. General Inspectorships were included in the Turkish Constitution of 1921 (Teşkilat-ı Esasiye Law), which was accepted by the Grand National Assembly in 1921, when the National Struggle was continuing. With the inclusion of the General Inspectorate in the constitution, the legal basis of this institution was established and the duties and powers of the General Inspectorate were determined. Although the General Inspectorate was included in the 1921 Teşkilat-ı Esasiye Law, the continuation of the National Struggle was not implemented due to the conditions experienced in this period. With the adoption of the draft law submitted by the government to the Parliament on January 30, 1927, the implementation process of the General Inspectorate began. During the Republican period, five General Inspectorates were established between 1927-1947. One of these General Inspectorates was the Third General Inspectorate.

The process of establishing the Third General Inspectorate started after Prime Minister İsmet İnönü's visit to the provinces in the Eastern region of our country, which started on 30 June 1935. After Prime Minister İsmet İnönü's trip to the East, it was decided to carry out administrative, economic and social studies in the Eastern provinces. In order to facilitate these studies, the Third General Inspectorate was established with the decree published on 23 August 1935. With another decree published on the same date, Erzurum Deputy Tahsin Uzer was appointed as the Third General Inspector. The Third General Inspectorate included the provinces of Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon and Ağrı.

Tahsin Uzer, within the scope of his efforts to solve the existing problems of the provinces and districts in his area of responsibility, also discussed the problems and works to be done in Iğdır, a district of Kars, and tried to find solutions to the problems by conveying the solution proposals to the relevant ministries and the government. In this context, one of the issues he discussed about Iğdır was the placement of immigrant families in Iğdır. Tahsin Uzer emphasized that after the Serdarabat Dam started irrigation activities, the placement of some families from the Black Sea population in the Iğdır Plain would provide administrative, economic and military benefits to Iğdır. He also stated that it would be appropriate for some of the immigrant families from Bulgaria and Romania to be resettled in the Iğdır Plain. In this context, 878 people from 217 families from Bulgaria were settled in Iğdır in 1937. These families settled in Iğdır were given land, agricultural tools and animals so that they could earn their living by farming and stockbreeding.

One of the problems Tahsin Uzer identified as a result of the investigations he made in the provinces and districts was the inadequacy of the government mansions. Expressing this situation in the report he prepared, Uzer stated that there are government mansions in the provincial centers, but that there are insufficient government offices in the district centers. Thereupon, with a decision taken by the government, the construction of government mansions in the provincial and district centers started. In this context, the construction of a new government mansion was started in Iğdır in 1937. In addition, the government offices in Başköy and Taşburun sub-districts were extensively repaired in 1938.

Another important issue in Iğdır during this period was the problem of drinking water. Tahsin Uzer took the necessary steps to solve this problem and started the studies for the solution of the problem. A source of 30,000 lira was provided for the water to be brought from a water source located 20 km from Iğdır. The Ministry of Nafia General Directorate of Waters conducted a study on the drinking water problem in Iğdır and prepared a report on October 18, 1935. The work to be done to provide drinking water to Iğdır was determined in the report.

Tahsin Uzer also worked for the development of cotton farming in Iğdır. As a result of the studies, four sales cooperatives and the union of these cooperatives were established in Iğdır in 1937. With the establishment of cooperatives, cotton production became more widespread and the quality of the cotton produced increased. In addition, problems related to cotton export were also solved. In this period, there were also problems in the irrigation of agricultural lands in Iğdır. In order to irrigate agricultural lands from the Aras River, dams and canals had to be built. Tahsin Uzer made necessary attempts to start the construction of the dam in 1937. In this context, he prepared a detailed report and expressed the problems that would arise if the dam was not built, and enabled the government to start work as soon as possible. In this context, the foundation of irrigation canals was laid on 14 September 1938.

Another issue that Tahsin Uzer identified during his studies in the inspectorate in 1936 was the problem of education. In the report he presented to Prime Minister İsmet İnönü on May 1, 1936, he stated that although there were secondary schools in the provincial centers, there were no secondary schools in the district centres. One of the towns where there was no secondary school in this period was the town of Iğdır. As a result of the efforts of the Third General Inspectorate and the Governorship of Kars, a secondary school was opened in Iğdır in 1937.

Giriş

Umumi Müfettişlikler Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid döneminde uygulanmıştır. Bu dönemde Müşir Ahmet Şakir Paşa 1895-1899 yılları arasında Anadolu Islahatı Umumi Müfettişi olarak görev yapmıştır. Anadolu ıslahatı konusu Berlin Kongresi'nde İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından ısrarla gündeme getirilmişti. Buna göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Mamuratül-aziz ve Diyarbakir vilayetlerinde ıslahat yapılması isteniyordu. Ahmet Şakir Paşa'nın görevi yapılacak olan ıslahatların uygulanmasını denetlemektir. Ahmet Şakir Paşa'ya yardımcı olacak bir teftiş heyeti de görevlendirilmişti. Umumi Müfettişlik ıslahatların uygulanmasını denetlemenin yanı sıra bölgede asayiş de temin edecekti. Ayrıca bölgede adli, idari, mülki, mali konuların yanı sıra bayındırlık, ulaşım, eğitim, yol ve hükümet binaları yapımı gibi birçok alanda çalışma yapacaktı. Umumi Müfettiş doğrudan II. Abdülhamid'e ve Babıali'ye rapor verecekti. Umumi Müfettişlik konusu sonraki yıllarda tekrar gündeme gelmişti. 1902 yılında Hüseyin Hilmi Paşa Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerine umumi müfettiş olarak atanmıştı. Hüseyin Hilmi Paşa'nın umumi müfettiş olarak görevi bölgede ıslahatları gerçekleştirmektir (Koçak, 2003: 25-27).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Umumi Müfettişlik uygulaması tekrar gündeme geldi. 23 Ağustos 1918 tarihinde Erzurum, Van, Bitlis ve Erzincan vilayetlerini kapsayan "Vilayat-ı Müstahlasa Müfettiş-i Umumiliği" kurulmasına karar verildi. Müfettiş olarak Tahsin Bey görevlendirildi. Ancak Suriye'de iç karışıklıkların yaşanmasından dolayı Tahsin Bey'in Suriye Valiliğine atanması ve yerine müfettiş olarak kimsenin görevlendirilmemesinden dolayı bu umumi müfettişlik girişimi sonuçsuz kaldı (Özbay, 2019: 10). Bu dönemde kurulan diğer bir Umumi Müfettişlik ise 28 Nisan 1920 tarihinde kurulan "Anadolu Olağanüstü Müfettişliği" idi. Bu müfettişliğe Müşir Zeki Paşa umumi müfettiş olarak atanmıştı. Umumi Müfettişliğe sıkıyönetim ilan etme, mevcut askeri teşkilatı lağvetme ve Kuvayı İnzibatiye oluşturma yetkisi verilmişti. Ancak İstanbul Hükümetinin aldığı bir kararla Umumi Müfettişlik 3 Kasım 1920 tarihinde kaldırıldı (Koçak, 2003: 34).

Umumi Müfettişlik Milli Mücadele'nin devam ettiği dönemde TBMM tarafından kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda da yer aldı. Kanunun Umumi Müfettişlikle ilgili 22. Maddesi: "Vilayetler, iktisadi ve içtimai münasebetleri itibari ile birleştirilerek, umumi müfettişlik kıtaları vücuda getirilir" şeklindeydi. Kanunun 23. maddesi de:

“Umumi müfettişlik mıntukalarının umumi surette asayişinin temini ve umum devair muamelatının teftişi, umumi müfettişlik mıntukasındaki vilayetlerin müşterek işlerinde ahengin tanzimi vazifesi umumi müfettişlere mevdudur. Umumi müfettişler devletin umumi vezaif ile mahalli idarelere ait vezaif mukarreratı daimi surette murakabe ederler” şeklindeydi (Ceride-i Resmiye, 7 Şubat 1337: 1).

Bu kanun maddeleri ile Umum Müfettişliğin yasal dayanağı oluşturulmuş ve ayrıca Umum Müfettişliğin görev ve yetkileri de belirlenmişti.

Umumi Müfettişlik 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yer almasına rağmen Milli Mücadele’nin devam ettiği bu dönemde uygulamaya konulmamıştı. 1924 Anayasası’nda da Umumi Müfettişlikle ilgili bir düzenleme yapılmamıştı (Aydoğan, 2004: 3). Umumi Müfettişliklerin tekrar gündeme gelmesinde 1925 yılında patlak veren Şeyh Sait isyanı etikili oldu (Köse, 2021: 174-175). İsyân özellikle Genç, Diyarbakır ve Elazığ başta olmak üzere bölgenin diğer illerini de etkiledi. Bu durum bölgede emniyet, asayiş ve diğer idari işlerin bir bütünlük içerisinde yürütülmesi gereğini doğurdu. Bu dönemde merkezi Diyarbakır olan Üçüncü Ordu Müfettişliği sıkıyönetim görevini ifa etmek suretiyle bölgede idari anlamda bütünlüğü sağlamaya çalıştı. Ancak Ordu Müfettişliğinin hem asli görevi hem de idari görevi yürütmede yaşadığı zorluktan dolayı bölgede bir Umumi Müfettişliğin kurulması zaruri hale geldi (Özmen, 1947: 237-238).

Umumi Müfettişliklerin kurulması isyan bölgesinde yapılan tetkik gezileri sırasında hazırlanan raporlarda da dile getirildi. Hükümet tarafından 24 Eylül 1925 tarihinde “Şark Islahat Planı” adı ile kabul edilen bir raporun asayiş bölümünde başlıca şu öneriler yer almaktaydı: Şark vilayetlerinde mevcut sıkıyönetim program takibi sonuna kadar devam edecekti. Türkiye beş Umumi Müfettişlik bölgesine ayrılmalıydı. Van ile Midyat hattının batısındaki araziye Türk muhacirler yerleştirilmeliydi. İsyânı teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akraba, taallukat ve reislerinden hükümetin şarkta kalmalarını uygun görmediği şahıslar ile bunların yakınları garpta hükümetin gösterdiği yerlere nakledilmeliydi. Ayrıca silahlar toplanmalı ve silah taşınmasına müsaade edilmeyerek sadece vesika ile silah taşınmasına izin verilmeliydi. Hükümet binaları, jandarma karakolları, askeriye ve hudut karakolları gibi zorunlu binalar süratle inşa edilmeliydi. Bölgeye yabancı şahısların ve kurumların hükümet izni dışında girmesine kesinlikle izin verilmemeliydi (Köse, 2019: 87-88).

Umumi Müfettişlik konusu hükümetin hazırladığı kanun tasarısı ile 30 Ocak 1927 tarihinde TBMM gündeme geldi. Kanun tasarısının gerekçesi de şu şekildeydi:

“Elyevm mevcut altmış üç vilayetimiz umumi bir nazarla tetkik edildiği takdirde bu vilayetlerin iktisadi, içtimai ve coğrafi noktai nazardan yekdiğerleriyle alakadar birtakım menatika münkasem olduğu ve bu mıntukaları teşkil eden vilayetler arasında umumi ve müşterek bir takım menfaatlerin mevcut olduğu tezahür eder. İşte işbu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallerinde şamil bir nazarla tetkik ile bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak ve aynı zamanda vilayati da sıkı bir teftiş ve mürakabe altında bulundurarak ihtiyacı idariyenin lüzum gösterdiği hususatı icra etmek üzere müfettişi umumilik teşkilatının icrasına lüzum ve zaruret hâsıl olmuş layihai kanuniye takdim kılınmıştır” (TBMMZC, 1927: 682-683).

Gerekçe ile hâlihazırda altmış üç vilayetin ekonomik, toplumsal ve coğrafi olarak birbirleri ile alakadar özelliklerinin olduğu ve benzer özellikler barındıran bölgelerdeki vilayetlerin tek bir noktadan denetlenmesinin gerektiği belirtilmişti.

Kanun tasarısı ile ilgili meclis müzakerelerinin tamamlanmasından sonra 25 Haziran 1927 tarihinde TBMM genel kurulunda 198 milletvekilinin katıldığı oylama sonucunda 194 kabul oyu ile yasalaşmış oldu (TBMMZC, 1927: 799). Kabul edilen Umumi Müfettişlik Teşkiline

Dair Kanun 16 Temmuz 1927 tarihinde Resmi Ceride (Resmi Gazete) de yayımlanarak yürürlüğe girdi.² Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra 27 Kasım 1927 tarihinde “*Umumi Müfettişlik Vazife ve Salahiyetlerine Dair Olan Talimatnamenin Meriyete Vazı Hakkında Kararname*” kabul edildi. Talimatname ile Umumi Müfettişlik kadrolarına atamaların nasıl yapılacağı yanı sıra Umumi Müfettişlerin görev ve yetkileri de belirlenmişti. Buna göre Umumi Müfettişler idarelerindeki illerde hükümetin ve bütün vekillerin temsilcisiydi. Valiler ve bütün devlet memurları Umumi Müfettişlere açıklamalarda bulunacak ve gerektiğinde hesap vereceklerdi. Umumi Müfettişler valilere işlerin nasıl yapılması konusunda emir verebilecekti. Polis, jandarma ve ordu birliklerini harekete geçirme yetkisine de sahiplerdi. Ayrıca asayiş yönünden sakıncalı gördükleri takdirde vali ve diğer devlet memurlarını görevden alma yetkileri de bulunuyordu. Genel emniyeti tehdit eden bir durum karşısında Dâhiliye Vekâletinden sıkıyönetim ilan edilmesini talep edebiliyorlardı. Umumi Müfettişlerin mahalli idareler üzerinde de yetkileri vardı. Buna göre Umumi Müfettişler mahalli idareleri denetleyebiliyor ve mahalli idarelerin aldıkları kararları tasdik veya iade edebiliyorlardı (Koçak, 2003: 72-79). Umumi Müfettişler bölgesel kalkınmayı ve güvenliği sağlamak, denetim yapmak ülkede idari birliği sağlamak gibi görevlerin yanı sıra sorumluluklarındaki bölgelerde ekonomik, sağlık, sosyal, kültürel ihtiyaçların ve işlerin teminini sağlamak takip ve kontrol etmek gibi geniş yetkilere de sahipti (Köse ve Özdem Köse, 2018: 438-439).

Cumhuriyet döneminde 1927-1947 yılları arasında beş Umumi Müfettişlik kurulmuştu. Umumi Müfettişlik Kanunu'na dayalı olarak kurulan ilk Umumi Müfettişlik Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini kapsamaktaydı. Umumi Müfettişliklerin ülkenin başka bölgelerinde de kurulacağı düşünülerek 25 Aralık 1927 tarihinde Umumi Müfettişliğin ismi Birinci Umumi Müfettişliği olarak düzenlendi. Birinci Umumi Müfettişliğin kurulmasıyla bölgede Şeyh Sait isyanı sırasında ilan edilen sıkıyönetim süresinin 23 Ekim 1927 tarihinde sona ermesiyle oluşan yetki boşluğunu doldurmak amaçlanmıştı. (Tuncay, 1999: 179). İkinci Umumi Müfettişliği 19 Şubat 1934 tarihinde kuruldu. Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerini kapsayan bu Umumi Müfettişlik Trakya Umumi Müfettişliği olarak adlandırıldı (BCA,30.18.1.2.42.8.10). İkinci Umumi Müfettişlik bölgeler arasındaki iktisadi, bayındırlık ve sosyal dengesizliklerin ortadan kaldırılması amacıyla kurulmuştu (Şahin, 2015: 276). Ayrıca bu Umumi Müfettişlik Balkanlardan yoğun bir şekilde gelmekte olan muhacirlerin iskân sorununa çözüm üretme konusunda çalışma yapacaktı (Bulut, 2015: 93-94).

² Kabul edilen kanun şu maddelerden oluşmaktaydı:

BİRİNCİ MADDE — Müteaddid vilâyetleri alâkadar eden ve bu vilâyetlerin müşterek faaliyetiyle izalesi kabil olan ihtiyacat hudusunda o vilâyetler üzerinde mevaddı atiyede muharrer salâhiyetleri haiz umumi müfettişlikler teşkiline ve ihtiyacatın zail olmasıyla bu müfettişliklerin ilgasına Hükümet mezdur. Umumî müfettişler İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tayin olunur ve memuriyetlerine de aynı suretle nihayet verilir.

İKİNCİ MADDE — Umumi müfettişlik kadroları bütçelerle tayin olunur. Ancak senei maliye zarfında teşkiline lüzum görülecek umumî müfettişlik kadroları Dâhiliye vekâletince bittanzim İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tatbik ve ertesi sene Meclisi âliye arz olunur. Umumî müfettişlikler emrine Hükümetçe tensib edilecek vekâletlerden lüzumu kadar müşavir ve saire de ayrıca tahsis olunabilir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Umumî Müfettişler Dahiliye Vekâletine merbut olup muntakaları dahilinde asayiş ve inzibatın teminine nezaret ve kavanin ve nizamatin tamamii tatbik ve icrasını mütemediyen takip ve murakabe ve vekâletlerin kamunen haiz oldukları salâhiyetlerden İcra Vekilleri Heyetince kendilerine tevdiine karar verilenleri istimal ederler.

MUVAKKAT MADDE — 1927 senesi zarfında umumî müfettişlikler teşkiline lüzum görüldüğü takdirde bu teşkilâtın icab ettireceği maaşat ve masarîf için masarîfi gayri melhuza tertibinden azamî seksen bin liranın Dahiliye bütçesinde küşad edilecek bir faslı mahsusna naklen sarfına Hükümet mezdur

DÖRDÜNCÜ MADDE — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

BEŞİNCİ MADDE — Bu kanun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur (Resmi Ceride, 16 Temmuz 1927: 7).

Bu dönemde kurulan diğer bir Umumi Müfettişlik ise 23 Ağustos 1935 tarihinde kurulan Üçüncü Umumi Müfettişliği'dir. Üçüncü Umumi Müfettişliği Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon ve Ağrı illerini kapsamaktaydı. (BCA,30.18.1.2.57.70.15). Doğuda Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinde yer alan iller arasında işbirliği sağlandığı halde bölgenin kuzey illerinde bu işbirliği sağlanamamıştı. Bu bağlamda Üçüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasıyla doğu bölgesinin kuzey bölümünde yer alan iller arasında işbirliğinin sağlanması hedeflenmişti (Özbay, 2019: 35).

Dördüncü Umumi Müfettişliği 6 Ocak 1936 tarihli kararname ile kuruldu. Kararnameye göre Dördüncü Umumi Müfettişlik yeni kurulacak olan Bingöl ve Tunceli illeri ile Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinden alınarak yeni kurulan bu Umumi Müfettişlik bölgesine dahil edilecek olan Elazığ illerini kapsıyordu. Dördüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasındaki amaç Dersim ve çevresinde idare ve asayiş işlerini esaslı bir sürette düzenlemek ve hükümet denetimini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmektir (BCA,30.18.1.2.61.1.8). Daha sonra Üçüncü Umumi Müfettişlik bölgesindeki Erzincan da Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesine dahil edildi (Koçak, 2003: 231).

Son kurulan Umumi Müfettişlik ise 24 Haziran 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Beşinci Umumi Müfettişliği'dir. Merkezi Adana olan bu Umumi Müfettişlik İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerini kapsamaktaydı (Resmi Gazete, 30 Haziran 1947:1). Beşinci Umumi Müfettişliğin kurulmasıyla bu illerde idari, ekonomik, tarımsal ve sosyal işlerin esaslı bir şekilde ve bütünlük içinde yürütülmesi amaçlanmıştır (BCA,30.18.1.2.114.41.14).

Umumi Müfettişliklerin kurulma gerekçelerinden biri kuruldukları bölgelerde güvenlik ve asayiş sağlamaktır. Bu kapsamda kurulan beş Umumi Müfettişlikten üçü ülkenin doğu bölgesinde kurulmuştur. Bu bölgelerde kurulan Umumi Müfettişliklerin kuruluş dönemleri de dikkat çekicidir. Birinci Umumi Müfettişlik Şeyh Sait isyanı bastırıldıktan sonra kurulmuştur. (Burgaç, 2010: 115). Üçüncü Umumi Müfettişlik İsmet İnönü'nün 1935 yılında başlayan doğu seyahati sonrasında dile getirdiği öneriler doğrultusunda iskan işlerini düzenlemek ve asayiş sorunlarını çözmek amacıyla kurulmuştur (Bulut, 2015: 95-96). Dördüncü Umumi Müfettişlik ise İskan Kanunu ve Tunceli Kanunu'nun kabul edilmesinin akabinde kurulmuştur. (Özbay, 2019: 37). İsmet İnönü'nün 1935 yılında başladığı doğu seyahati sonrasında hazırladığı raporda Umumi Müfettişliklerle ilgili değerlendirmesi şu şekildeydi;

"Genel Enspektörlük (müfettişlik) doğu illeri için esas idare şekli olacaktır. Mütemadi teftiş lüzumu, hudut meseleleri, iskan meseleleri, birkaç vilayeti alakadar eden ekonomi ve muvasala (ulaşım) programları ve yer yer özel adliye rejimi, geniş salâhiyetli, geniş teşkilatlı Genel Enspektör'le temin edilebilir" (Öztürk, 2008: 54).

Cumhuriyet Halk Patisi (CHP) On Beşinci Yıl Kitabında da Umumi Müfettişlik uygulaması ile ilgili bazı tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Yapılan tespitlere göre ülkemiz bir çok ülkede olduğu gibi doğal, sosyal ve ekonomik özelliklere göre bazı bölümlere ayrılmıştı ve her bölümün kendine has özellikleri bulunmaktaydı. Bu nedenle bir bölgede birkaç vilayetin birbiriyle alakalı asayiş, sosyal ve ekonomik işlerinin daha hızlı yapılması ve denetlenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı Umumi Müfettişliklerin kurulmasına karar verilmişti (CHP, 1938: 74).

Umumi Müfettişlikler kuruldukları dönemin olağanüstü şartlarında ortaya çıkan ihtiyacı karşılamak için kurulmuşlardır. 1927 yılında Umumi Müfettişliklerin kurulmasıyla ilgili kanunun görüşmelerinde bu kurumların geçici bir süre için olağanüstü ihtiyaçlara özgü olarak kurulan kuruluşlar olduğu belirtilmişti. Öncelikle kuruldukları bölgelerin güvenlik ve asayiş

sorununu ele alan Umumi Müfettişlikler bu sorunların çözülmeye başlanmasından sonra kuruldukları bölgelerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların çözümüne yönelmişlerdir (Bulut, 2015: 104-105).

Türkiye’de 18 Temmuz 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisinin ve 7 Ocak 1946 tarihinde ise Demokrat Partinin kurulmasıyla çok partili siyasi yaşam başladı. Bu tarihlerde Türkiye’nin idari yapısında küçük vilayet sisteminin ortaya çıkarmış olduğu idari ve ekonomik sorunlar devam etmekteydi. Yaşanan bu gelişmeler Umumi Müfettişliklerle ilgili tartışmaların başlamasına neden oldu. Bu dönemde Umumi Müfettişliklerle ilgili yapılan tartışmalarda iki görüş ortaya konuldu. Bunlardan ilki Türkiye’nin idari sisteminin Umumi Müfettişliklere ihtiyaç duyulmayacak şekilde düzenlenmesi ve bu kurumların sadece denetleme görevi yapacak hale dönüştürülmesi veya tamamen ortadan kaldırılması şeklindeydi. Diğer görüş ise Umumi Müfettişliklerin yetkilerinin artırılarak bu kurumlara genel valilik niteliği kazandırılmasını savunuyordu (Burgaç, 2010: 345-346). Bu dönemde Umumi Müfettişlikler TBMM’nin gündeminde yer alan bir konu oldu. 1947 yılının sonlarında yapılan bütçe görüşmelerinde Umumi Müfettişlik konusu da gündeme gelen konular arasındaydı. Yapılan görüşmeler neticesinde 1948 yılı bütçesinde Umumi Müfettişlik kadrolarına ayrılan ödenek kaldırıldı ve Umumi Müfettişlik kadrolarının lağvedilmesine karar verildi. Böylece Umumi Müfettişlikler fiili olarak ortadan kaldırıldı. 24 Ocak 1952 tarihinde Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekili Mustafa Bucak’ın Umumi Müfettişlik Teşkilatının kaldırılmasına dair verdiği kanun teklifinin 21 Kasım 1952 tarihinde kabul edilmesi ile Umumi Müfettişlik Teşkilatı resmen sona ermiş oldu (Han, 2017: 255).

1.Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve Teşkilatlanması

Başbakan İsmet İnönü 30 Haziran 1935 tarihinde başlayan ve ülkemizin doğu bölgesindeki illeri kapsayan bir inceleme gezisine çıktı (Cumhuriyet, 30 Haziran 1935: 1). İsmet İnönü bu gezide birçok il ve ilçede³ incelemelerde bulundu. Gezisini tamamladıktan sonra 21 Ağustos 1935 tarihinde Atatürk’ün başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna gezinin sonuçları ve yapılması gerekenler ile ilgili görüş ve tekliflerini sundu. Bakanlar kurulunda yapılan değerlendirme sonucunda Bakanlıkların yetkisinde olan işlerin derhal yapılması, kanuni düzenleme ve bütçe ile ilgili yapılması gerekenler için de hazırlıklara başlanması kararlaştırıldı (Cumhuriyet, 23 Ağustos 1935: 1). Başbakan İsmet İnönü’nün doğu gezisinden sonra alınan diğer bir karar da doğu vilayetlerinde idari, ekonomik ve tüzel alanlarda bölgenin kalkınmasını sağlayacak çalışmalar yapılmasıydı. Yapılacak olan çalışmaları kolaylaştırmak için Üçüncü Umumi Müfettişliği kuruldu (Cumhuriyet, 26 Ağustos 1935:1). 23 Ağustos 1935 tarihinde yayımlanan kararname ile kurulan Üçüncü Umumi Müfettişliği Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh,

³ Bu gezi esnasında uğradığı ilçelerden biri de İğdır idi. İsmet İnönü İğdır’daki incelemeleri kapsamında Aras Nehri üzerindeki Serdarabat Barajı’nda da incelemelerde bulunmuştu. İsmet İnönü gezisini tamamladıktan sonra hazırladığı raporda Serdarabat Barajı ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “*Aras Nehri’nin yarı suyu anlaşmaya göre bize aittir. Biz bu yarı sudan iptidai arklarla istifade etmeye çalışıyoruz. Ruslar Aras üzerindeki bentten büyük bir kanala su alıyorlar. Ve bu kanaldan ovayı suluyorlar. Aynı tertip bizim tarafta olmadığı için halk pek sızlanıyor. Karakaledeki Serdarabat Barajını Türkiye ve Rusya toprağında Ermeni Başvekil muavini ve ziraat nazırı ve işletme mühendisleri ile beraber tetkik ettik. Bent her iki memleket hesabına yapılmış, kendi hesabımızı borçlu bulunuyoruz. Bendin Rus tarafına su alacak ve boşaltacak kapaklar yapılmıştır. Bu kapak tertibatı ve bir ana kanal bizim tarafta yoktur. Bunları yapmak ne kadar para demek olduğunu tahmin edecek bir malumat bulamadım. Kapaklar için yetmiş seksen bin liradan bahsettiler. Kanal ile beraber hepsi bir iki yüz bin lira içindedir. Bu masrafları dönüm başına bir sulama ücreti olarak halka ödetmek mümkündür. Bu halde işi Ziraat Bankası ile bir mali ve taahhüt tertibine taalluk ediyor denebilir. Asıl mesele inşayı hangi mühendisin hangi malzeme ile yapabileceğidir. Suyun doğru taksim olunması gibi nazik bir hudut meselesini Ruslarla beraber halletmekte isabet ederiz zannedirim. Zaten çimento, demir malzemesi ancak Rusya’dan alınabilir. Aras kanalının yapılması bizim yalnız iktisadi menfaatumuz değil halka karşı siyasi vazifemizdir. Meseleye acilen temas etmek zorundayız.*” (Atlı, 2018:193-194).

Erzincan, Trabzon ve Ağrı vilayetlerini kapsamaktaydı (BCA,30.18.1.2.57.70.15). 23 Ağustos 1935 tarihinde yayımlanan diğer bir kararname ile de Erzurum Milletvekili Tahsin Uzer⁴ Üçüncü Umumi Müfettişi olarak atandı (BCA,30.18.1.2.57.70.16).

16 Aralık 1935 tarihinde kabul edilen Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumi Müfettişliklerle Müşavirliklerin Teşkilat Kadroları Hakkında Kanun ile Umumi Müfettişliklerin kadro ve teşkilat yapısının oluşturulması sağlandı. Buna göre Üçüncü Umumi Müfettişliğin müfettişlik ve müşavirlik kadrosunda: Umumi müfettiş, baş müşavir, yabancı işler müdürü, hususi kalem müdürü, yazı işleri müdürü, evrak müdürü ve istatistik müdürü yer almaktaydı. Ayrıca asayiş ve emniyet müşavirleri ve yardımcıları ile istihbarat memurları da müfettişlik kadrosunda bulunuyordu. Umumi Müfettişliklerin kadrolarında çalışmak üzere bakanlık müşavirleri ve müşavir yardımcıları kadroları yer alıyordu. Buna göre Üçüncü Umumi Müfettişliğin de Maliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Adliye, Maarif, Nafia, İktisat, Ziraat ve Adliye Vekâletlerinden birer müşavir ve ayrıca Ziraat ve Adliye Vekâletlerinden birer müşavir muavini kadrosu ile kâtip kadrosu oluşturuldu (Resmi Gazete, 24 Kânunuevvel 1935: 1-4). Umumi Müfettişliklere bağlı birçok il ve ilçe bulunmaktaydı. Umumi Müfettişliklerin bu il ve ilçelerin sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim gibi birçok alanda var olan sorunlarını tespit etme ve bu sorunlara çözüm önerileri getirme sorumlulukları vardı. Bu nedenle Umumi Müfettişliklerin geniş bir idari kadro ile çalıştıkları görülmektedir.

2.Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in Müfettişlik Bölgesindeki Bazı Önemli Faaliyetleri

Üçüncü Umumi Müfettişi olarak göreve başlayan Tahsin Uzer 17 Eylül 1935 tarihinde müfettişlik belgesindeki il ve ilçelerde var olan sorunları tespit etmek için bölgeye bir seyahat düzenledi. Tahsin Uzer yolculuk esnasında yaptığı açıklamada bu seyahatin amacını İsmet İnönü'nün doğu seyahati esnasında tespit ettiği sorunları ve eksiklikleri incelemek ve çözüm üretmek olduğunu açıkladı. Ayrıca müfettişlik bölgesinde var olan arazi ve sağlık sorunlarına önem vereceğini ifade etti (Cumhuriyet, 18 Eylül 1935: 9). Tahsin Uzer seyahatini tamamladıktan sonra bölgede mevcut olan sosyal, ekonomik ve idari durumu değerlendirerek detaylı bir rapor hazırladı. Raporda ilk olarak İsmet İnönü'nün doğu seyahatinin sonuçlarına değinen Uzer bu seyahatin halk üzerinde olumlu bir etki bıraktığını belirtti. Bu seyahat esnasında Bayındırlık ve Tarım Bakanlarının üreticilerle yakın temas kurmaları da üreticiler üzerinde olumlu bir tesir bırakmıştı (BCA,490.1.0.0.648.151.1).

Tahsin Uzer müfettişlik bölgesinde yaptığı çalışmalar kapsamında İsmet İnönü'nün doğu seyahati sırasında da şikayet konusu olan çetecilik sorununun çözümü ile ilgili çalışmalar yaptı. Bu kapsamda her vilayetten piyade, süvari ve jandarma kuvveti toplayarak müfrezeler tertip etti. Ayrıca gerekli istihbarat çalışmaları da yaptı. Yaptığı bu çalışmalar neticesinde bir buçuk ay içerisinde müfettişlik bölgesindeki çeteler ortadan kaldırdı (Varlık, 2010: 124).

Tahsin Uzer müfettişlik bölgesinde asayiş sorunlarının yanı sıra bölgede var olan diğer sorunların çözümüne yönelik çalışmalar da yaptı. Bu kapsamda bölgede ulaşım ve ticaretin geliştirilmesiyle ilgili olarak üzerinde durduğu bir konu İran transit yolunun canlandırılmasıydı. Uzer'e göre bu güzergahın canlandırılması bölge ekonomisi üzerinde olumlu etki oluşturacaktı.

⁴ Tahsin Uzer birçok idari görevin yanı sıra valilik ve milletvekilliği de yapmıştı. 1.Dünya Savaşından önce Van Valiliği, savaş esnasında Erzurum Valiliği ve ayrıca Suriye ve İzmir Valiliği görevlerinde bulunmuştu. Ardahan ve Erzurum milletvekilliği de yapan Tahsin Uzer bölgede yaptığı çalışmalarda halkın sevgi ve saygısını kazanmıştı (Cumhuriyet, 26 Ağustos 1935:1). Tahsin Uzer 1939 yılının sonlarına kadar Üçüncü Umumi Müfettişlik görevine devam etti. 3 Kasım 1939 tarihinde sağlık nedenleriyle görevinden ayrıldı. Görevinden ayrıldıktan bir ay sonra da vefat etti (Koçak, 2003:159).

Uzer bu konuyla ilgili 15 Ağustos 1936 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye sunduğu raporda bu durumu “*Gürcübulak-Trabzon yolunun bir an evvel ikmal ve tamirata mütemadiyeye ehemmiyet verilmesi*” şeklinde ifade etmişti. Tahsin Uzer'in bu teklifi sonrasında yapılan çalışmalar neticesinde Kızıldize Karaköse (Ağrı) - Erzurum - Trabzon transit yolu 1937 yılında tamamlandı (Aydoğan, 2004: 10-11). Tahsin Uzer'in ulaşım ile ilgili yaptığı diğer bir çalışma da Erzurum demiryolu projesiydi. Bu konuyla ilgili yaptığı çalışmalar neticesinde 20 Temmuz 1937 tarihinde Erzurum İstatasyonu'nun temeli atıldı ve demiryolu hattı 1938'de Erzincan'a 1939'da da Erzuruma ulaştı (Şahin, 2015: 295). Tahsin Uzer bölgede ticaretinin gelişmesi kapsamında 17 Nisan 1939 tarihinde Başbakanlığa sunduğu bir yazıda Trabzon Limanı'nın inşa edilmesini, soğuk hava, et, konserve, suni gübre fabrikalarının yapılmasını ve İzmir'de olduğu gibi Trabzon'da da Karadeniz adlı bir fuarın açılmasını istemişti (Şahin, 2015: 306).

Tahsin Uzer bölgenin eğitim, kültür ve sağlık alanlarında yaşanan sorunların çözümüne de yönelik çalışmalar yaptı. Bu kapsamda 1937 yılında Erzurum vilayeti dahilinde üç kazada beş okulun, Kars vilayetinde iki kazada dört okulun, Artvin vilayetinde üç okulun ve Ağrı vilayetinin Eleşkirt kazası köylerinde dört okulun ihalesi yapıldı. Ayrıca bölgede yedi halkevinin de inşasına başlandı. Bu çalışmaların yanı sıra Artvin vilayetinde iki hükümet konağı, Erzurum'da akliye ve frengi hastaneleri, Ağrı vilayetinin Tutak kazasında belediye dairesi ve Göle'de hükümet konağı inşaatlarına başlandı (BCA,30.10.0.0.71.466.7).

Üçüncü Müfettişlik bölgesinde imar çalışmalarına da önem verildi. Bu kapsamda İstanbul'un şehir planlamasını yapan ünlü şehircilik uzmanı Lamberg Erzurum'a davet edildi. Lamberg 1937 yılında Erzurum'a gelerek çalışmalara başlamış ve Erzurum için bir imar planı hazırlamıştı. Lamberg'in planı başarıyla uygulanmış ve bunun sonucunda Erzurum kısa sürede modern bir şehir havasına bürünmüştür (Taş, 1997: 118-119).

Müfettişlik bölgesinde yer alan şehirlerin su sorununa yönelik çalışmalar da yapıldı. Bu kapsamda 1936 yılında Palandöken'den Erzurum'a su getirildi ve Erzincan için de çalışmalara başlandı. Ayrıca 16 kasabanın da su sorununu çözmek için teşebbüse geçildi. (Varlık, 2010: 128). İçme suyu sorunu devam eden diğer bir şehirde Trabzon'du. 19. yüzyılın ortalarından itibaren devam eden Trabzon'un içme suyu sorununun çözümü için çalışmalara başlandı. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu sorun ile ilgili bazı çalışmalar yapılmışsa da Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in şehre gelişi ve Atatürk'ün 1937 yılında şehri ziyaretine kadar su sorunu tam anlamıyla çözülememişti. Atatürk'ün bu ziyaret sırasında verdiği talimatla şehrin su sorunu çözüme kavuştu. Kentin güneyinden gelerek denize ulaşan Değirmendere boyunca su kuyuları açılarak bu kuyularda su depolandı ve depolanan suyla şehrin su ihtiyacı karşılandı. Depolanan bu su “Atasu” olarak isimlendirildi (Başkaya, 2021: 1662).

Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer müfettişliklik bölgesinde tarımın geliştirilmesi için de çalışmalar yaptı. Bu kapsamda mısır ve fındık fiyatları ile ilgili yaptığı çalışmada fındık fiyatının istenilen düzeyde olmadığını ve mısır tedariki ile ilgili sorunların olduğunu tespit etti. Bu durumla ilgili olarak Ziraat Bankasının üreticilere gerekli desteği sağlama konusunda girişimlerde bulundu (BCA,30.10.0.0.70.462.1). Uzer bölgede tarımda makineleşmenin sağlanması için de çaba sarf etti. Bu kapsamda Başvekalete sunduğu bir raporda Kars, Ağrı ve Gümüşhane gibi vilayetlerde iklimden kaynaklanan sorunlardan dolayı bu illerde makineleşmenin önemli olduğunu belirtti. Bu vilayetlerde çiftçilere harman makinesi verilmesinin gerekli olduğunu vurguladı (BCA,30.10.0.0.71.465.7).

3.Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'in Iğdır ile İlgili Yaptığı Çalışmalar

Tahsin Uzer müfettişlik bölgesindeki illeri ziyaret etmeden önce kaymakamların ve nahiye müdürlerinin kendi bölgeleri ile ilgili genel durumları belirten raporlar hazırlayarak il merkezlerinde bulunmalarını istemişti. Bu suretle yapacağı toplantılarda illerde var olan sorunları detaylı bir şekilde tartışarak sorunlarla ilgili çözümleri tespit etti. Bu çalışmalar neticesinde hazırladığı raporlarda il ve ilçelerin sosyal, ekonomik ve idari sorunlarını detaylı bir şekilde ele alarak çözüm önerilerini ilgili bakanlıklara sundu. Tahsin Uzer bu dönemde Kars'ın bir ilçesi olan İğdır ile ilgili sorunları da ele aldı ve çözüm önerilerini hazırladığı raporlarda dile getirdi. Bu kapsamda İğdır ile ilgili ele aldığı bir konu İğdır'a göçmen ailelerin yerleştirilmesiydi. Buna göre Serdarabat Barajı'nın sulama faaliyetine başlamasından sonra Karadeniz ahalisinden bir kısım aileler İğdır Ovası'na yerleştirilmeliydi. Tahsin Uzer bu durumun İğdır'a idari, iktisadi ve askeri faydalar temin edeceğini vurgulamıştı. Ayrıca Bulgaristan ve Romanya'dan gelen göçmen ailelerden bir bölümünün İğdır Ovası'na yerleştirilmelerinin de uygun olacağını belirtmişti (BCA,490.1.0.0.648.151.1). Bu kapsamda 1937 yılında Bulgaristan'dan gelen 217 aileden 878 kişi İğdır'a yerleştirildi. Bu aileler için yapımına başlanan 248 evden 218 tanesinin yapımı tamamlanmıştı. Geri kalan evlerin 1938 yılının eylül ayında tamamlanması için gerekli çalışmalar devam etmekteydi. Ayrıca 1937 yılında Romanya'dan getirilecek olan aileler için de evlerin yapımı planlanmıştı. İğdır'a yerleştirilen bu ailelere geçimlerini sağlayabilmeleri için 17.560 dekar toprak, 182 adet pulluk ve 143 çift hayvan verildi (Gök, 2005: 206-207).

Göçmen ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarının çözümü için de çalışmalar yapıldı. Bu kapsamda Kültür Bakanlığının aldığı kararla göçmen ailelerin çocukları kendi seviyelerine uygun okullara yerleştirildi. Bu kapsamda Melekli köyündeki üç sınıflı bir okula 100 göçmen çocuğun kaydı yapılmış ve bu çocukların kitap kalem ve defter gibi ihtiyaçları karşılanmıştı (Doğu, 26 İkinci Kanun 1938: 4). İğdır'a yerleştirilen göçmen ailelerin ihtiyaçlarının tespit edilerek giderilmesine yönelik çalışmalar da yapıldı. Bu kapsamda İğdır Kaymakamı İhsan Olgun ve Hükümet Tabibi Şeref Gürcan aileleri ziyaret etti. Bu ziyaret ile hasta olanlar tespit edilerek tedavileri yapıldı ve ilaçları temin edildi. Ayrıca ihtiyaç sahibi ailelere nakdi yardım yapıldı ve her eve pirinç ve şeker dağıtıldı (Kars, 6 Eylül 1938: 2).

Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer müfettişlik bölgesinde yaptığı çalışmaları Başbakanlığa ve ilgili Bakanlıklara raporlar ve yazılarla iletliyordu. Bu kapsamda 9 Mart 1936 tarihinde Başbakanlığa yazdığı bir yazıda Başbakan İsmet İnönü'nün doğu seyahati esnasında üzerinde durduğu bir konu olan topraksız yurttaşlara arazi verilmesi çalışmalarının yapıldığını belirtmişti. Buna göre arazi verilmesi işlerini yürütmek üzere Mülkiye Müfettişi Sabit Şeren görevlendirilmişti. Sabit Şeren'in İğdır'da yaptığı çalışmalar neticesinde İğdır merkezde 326 evdeki 1.639 nüfusa 134 ev, 48 ev yeri, 10 dükkân, 8 dükkân yeri ile 13.503 dekar arazi verilmişti. Ayrıca kazanın diğer köylerinde 623 evdeki 3.473 nüfusa 573 ev, 58 ev yeri, 27 dükkân ile 33.523 dekar arazi verilmişti. (BCA,30.10.0.0.70.463.10).

Tahsin Uzer'in il ve ilçelerde yaptığı tetkikler neticesinde gördüğü diğer bir eksiklik ise hükümet konaklarının yetersizliğiydi. Bu durumu hazırladığı raporda da dile getiren Uzer il merkezlerinde hükümet konaklarının olduğunu fakat ilçe merkezlerinde hükümet konaklarının yetersiz olduğunu belirtmişti (BCA,490.1.0.0.648.151.1). Tahsin Uzer resmi bir toplantıda bu konu ile ilgili olarak:

“Hükümet daimi binaları meselesi çok mühimdir. Birçok yerlerimizde halkın evlerinden çok kötü, dam denilebilecek yerlerde oturulmaktadır. Kazalarımızda hükümet binası hemen hemen yoktur. Olanlarda haraptır. Halbuki gerek köylü ve gerek her sınıf halk, hükümetin mevcudiyetini

görebilmek için evvela hükümet binasına bakıyor. Halkın evleri hükümet dairelerinden çok iyidir. İşte bu ihtiyacın bir program ve planla, zaman içinde giderilmesi lazımdır” şeklinde bir konuşma yaparak konunun önemini dile getirmişti (Koçak, 2003: 201).

Bu kapsamda Kars'ın Sarıkamış ve Göle ilçelerinde 1937 yılında hükümet konakları inşaatlarına devam edilmiş ve Iğdır'da da yeni bir hükümet konağı yapımı çalışmalarına başlanmıştı (Doğu, 14 Birinci Teşrin 1937: 3). Maliye Vekaleti Iğdır'da hükümet konağı inşaatı için 4.000 lira göndermiş, 1938 yılında 17.000 lira kullanılması için de vilayete yetki vermişti (Kars, 8 İkinci Kanun 1938, :2). 1938 yılında Başköy ve Taşburun nahiyelerindeki hükümet konakları da esaslı bir surette tamir edilmişti (Kars, 6 Eylül 1938: 2). Tahsin Uzer'in devlet daireleri ile ilgili dile getirdiği diğer bir sorun da adliye binalarının durumu ile ilgiliydi. 4 Ekim 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği bir yazıda müfettişlik bölgesindeki adliye binalarının durumunu belirtmiş ve Iğdır adliye binasının kötü bir durumda olduğunu ifade etmişti (BCA,30.10.0.0.70.462.4).

Tahsin Uzer Iğdır'ın içme suyu sorunu ile ilgili de çalışma yaptı. Bu kapsamda Iğdır'a 20 km uzaklıkta bulunan bir su kaynağından getirilecek su için 30.000 lira kaynak temin edildi. Nafia Vekâletince gerekli planlamalar yapıldıktan sonra içme suyu temini için gerekli çalışmalara başlanacaktı (BCA,490.1.0.0.648.151.1). Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü Iğdır'daki içme suyu sorunu ile ilgili bir çalışma yaparak 18 Ekim 1935'te bir rapor hazırladı. Rapor şu şekildeydi:

“Iğdır, içme suyu vaziyeti çok fena bir haldedir. Aras Nehri'nden açılan sulama kanalları ile kasaba dâhiline kadar gelen Aras suyu küçük arklar dâhilinde olarak, her evin önünden akmaktadır. Halk su ihtiyacını bu arklardan alınan pis sularla temin etmektedir. Bu sular kum taşından süzülerek bulanıklığı izale ettikten sonra, istimal edilmekte ise de basit bir surette yapılan bu ameliye ile suyun hali düzeltilmediği için halen bu sular gayri kabili şürp bir evsaf arz etmektedir. Kasabaya fenni bir surette su temin etmek üzere etrafta bulunan menbalardan, en yakını olan Orkof menbaında tetkikat yapılmıştır. Bu menba şehre 10 kilometre mesafede ve yüksekte olup, sarfiyatı saniyede tahminen 40 litredir. Evvelce yaptırıldığı bildirilen, kimyevi tahlil neticesine göre bu suyun gayri kabili şürp bir vasıfta olduğu anlaşılmış ise de menbaın etrafı açık bulunduğu ve menbada bir himaye mıntıkası tesis edilmemiş bulunduğundan, suyun her türlü müvellesat ile temasa gelmesi bu neticenin alınmasına saik olmuştur. Bundan dolayı bu suyun etrafı temizlendikten sonra talimatnamesine uygun bir şekilde numune alınarak, bu numunelerin kimyevi ve bakteriyolojik tahlillerinin yapılması hususunda mahalli kaymakamlığına icap eden tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu suyun getirilmesi için lüzumu olan boruların Rusya'dan tedariki mümkün olduğu bildirildiğinden şehir şebekesi ile depo hariç, 10 santimetre kutruna isale mecrası ile birkaç çeşmenin 30.000 liraya çıkacağı anlaşılmıştır. Buna ait projenin tarafımızdan hazırlanması için, lüzumu olan nivelmanın yapılması hususunda Kars Nafia Başmühendisliğine şifahen bildirilmiştir” (BCA, 30.10.0.0.157.106.13).

Raporda Iğdır'da içme suyunun durumu ve kaynak suyunun Iğdır'a ulaştırılması için yapılması gereken çalışmaların neler olduğu açıklanmıştı.

Tahsin Uzer'in 1936 yılında müfettişlik bölgesindeki yaptığı çalışmalarda üzerinde durduğu diğer bir konu da eğitim sorunuydu. Bu durumla ilgili olarak 1 Mayıs 1936 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye sunduğu raporda vilayet merkezlerinde ortaokul olduğu halde kaza merkezlerinde ortaokul bulunmadığını ifade etmişti. Kazalarda da ortaokul yapılması halk tarafından talep edilmekteydi. Kaza merkezlerinde bulunan ilkokullarda her yıl 300 ile 700 arasında çocuk eğitim görmekteydi. Bu çocuklardan her yıl 40 ile 80 arasında çocuk diploma alıyor ancak %1 veya %2 oranında çocuk vilayet merkezlerine giderek ortaokula devam ediyordu (BCA,30.10.0.0.71.464.1). 1936 yılında ortaokul bulunmayan kazalardan biri de Iğdır

kazasıydı. Üçüncü Umumi Müfettişliğinin ve Kars Valiliğinin çabaları sonucu 1937 yılında Sarıkamış ve İğdır'da birer ortaokul açıldı.(Ural ve Arslan, 2015: 75). 1937 yılında 110 öğrenciyle eğitim-öğretime başlayan İğdır Ortaokulundan 1938 yılında 21 öğrenci mezun oldu (C.H.P. Halk Evleri Bürosu, 1943: 78).

Tahsin Uzer İğdır'da pamuk tarımının geliştirilmesine yönelik çalışmalar da yaptı. Bu kapsamda hazırladığı raporda İğdır'da iki ile iki buçuk milyon kilo pamuk üretildiğini, İğdır Barajı'nın açılışından sonra bu üretimin dört beş milyon kiloya ulaşacağını belirtmişti. Bu nedenle İğdır'da bir fabrikasyon düşüncesinin hasıl olacağını kalın iplik ve kaba bez yapabilecek atölyelerin yapılmasının gerekli olacağını ifade etmişti. Bu atölyelerin yapımının bölge insanın refahına yardımcı olacağını ve ülkenin ihtiyacının karşılanmasında etkili olacağını belirtmişti (BCA,490.1.0.0.648.151.1).

Tahsin Uzer 5 Ekim 1936 tarihinde Yüksek Başvekalet'e gönderdiği diğer bir yazıda İktisat Vekili Celal Bayar'ın bölgeye yaptığı ziyareti ve çalışmaları hakkında bilgiler vermişti. Celal Bayar bölgeye yaptığı ziyaret esnasında İğdır'a da uğramış⁵ ve burada çalışmalar yapmıştı. Bu çalışmalar neticesinde Kars, Erzurum ve İğdır'da İhracat Ticaret Birlikleri kuruldu. Ayrıca İğdır'da pamuk üreticileri arasında kredi kooperatiflerinin kuruluş çalışmaları da başladı. Celal Bayar yaptığı çalışmalar neticesinde İğdır Ovası'nın pamuk üretimini göz önünde bulundurarak burada bir iplik fabrikasının kurulmasının gerektiğini belirtmişti. Celal Bayar İğdır'da bulunduğu esnada Serdarabat Barajı'nın İğdır'ın geleceği itibariyle detaylı bir şekilde tetkik etmişti (BCA,30.10.0.0.71.465.6). Celal Bayar'ın İğdır ile ilgili yaptığı bu çalışmalar neticesinde hükümet İğdır'da pamuk tarımının geliştirilmesi için yapılacak çalışmaları ve bölgedeki ilk etütleri yapmak üzere 1937 yılında bir memur görevlendirdi (BCA,30.10.0.0.185.276.9). Ayrıca Dördüncü Umumi Müfettişliği İktisat Müşaviri Şükrü Kasapoğlu İğdır ve Tuzluca kazaları ile Başköy ve Taşburun nahiyelerinde satış kooperatiflerinin açılış çalışmalarını yürütmek üzere İktisat Vekâleti tarafından İğdır'a gönderildi (Cumhuriyet, 16 Mart 1937: 3). Üçüncü Umumi Müfettişliğinin de desteğiyle Şükrü Kasapoğlu 1937 yılının ilkbahar aylarında İğdır ve Tuzluca da köy köy dolaşarak kooperatiflerin kurulmasının önemini anlattı ve pamuk üreticilerini kooperatiflere kaydetmek için çalışmalarını sürdürdü. Şükrü Kasapoğlu'nun iki üç ay gibi kısa bir sürede yaptığı çalışmalar neticesinde İğdır, Tuzluca ve Kağızman ilçelerinde dört bin pamuk üreticisi kooperatiflere kaydoldu (Doğu, 2 Şubat 1938: 2). 1937 yılında İğdır'da dört satış kooperatifi ile bu kooperatiflerin birliği kuruldu. (Kars, 24 İkinci Teşrin 1943: 1).

⁵ İktisat Vekili Celal Bayar bölge gezisini tamamladıktan sonra 1937 yılı başlarında İğdır gezisi ve İğdır'da pamuk tarımı üzerine Başvekâlete bir rapor sundu. Rapor şu şekilde idi: "*Şarkın belli başlı istihsal maddelerinden birini İğdır pamukları teşkil etmektedir. Kalitesi yüksek olan bu pamuklar hakkında mahallinde yaptığım tetkikler neticesinde, bir cihetten pamuk istihsal miktarını arttırmak diğer taraftan da pamuklara emniyetli sürüm ve sarf mahalli bulmak zaruretinde olduğumuzu anladım. Bugün istihsal olunan pamukların belli başlı piyasalarından biri olan İstanbul'a sevkiyat hemen hemen tesadüfe bağlı gibidir. Herhangi bir siparişi kabul edip, muayyen bir tarihte teslimatta bulunabilmek imkânsızdır. Bunun içindir ki İğdır pamukları daha fazla hudut kapılarında Ruslara arz edilmekte Ruslar da diledikleri fiyata satın almak imkânını bulmaktadırlar. Bu muntika pamuğun satış işini tanzim hususunda İstanbul'a kadar nakliye işinin muntazam ve emniyetli bir şekilde tesisi, satış kooperatif ve birliği kurulması, nihayet bu pamukların daimî bir alıcısı vasiyetinde Şark'ta bir iplik fabrikası kurulması teşebbüsleri üzerindeyiz. Bilhassa bu tedbirler alındıktan sonra muntika pamuk istihsalini çoğaltmak zarureti ile de karşılaşacağımız muhakkaktır. Hatta bu tedbirler alınmamış dahi olsa, bu yüksek kaliteli pamuklara ihtiyacımız vardır. İğdır pamuk sahası geniş münbit olduğu gibi nüfus ta kâfi derecede vardır. Bu bakımdan bugünkü istihsalin süratle birkaç misline çıkarılması mümkündür. Burada yapılacak en mühim iş pamuk ziraatını takviye edecek olan sulama meselesidir. Bunun için de Serdarabat Barajından istifade etmek zarureti vardır. Bu barajdan istifade edebilmek hususundaki hakkınızı kullanmak ve tesisat için lazım gelen mali fedakârlıklardan çekinmemek, icap ettiği kanaatini yüksek takdirlerinize arz ederim* (BCA, 30.10.0.0.185.276.9).

Şükrü Kasapoğlu bu dönemde Iğdırlı pamuk üreticilerinin yaşadığı sorunlarla bizzat ilgilenmiş ve sorunlara çözümler üretmişti. 1937 yılında yağan yağmurlardan dolayı pamuk tohumlarında bozulma olmuştu. Ayrıca tohumlar tümü fabrikatörlerin elindeydi ve fabrikatörler tohum fiyatlarını bir kuruştan beş altı kuruşa çıkarmıştı. Bu durumda üreticilerin birçoğu tohum alamayacak durumdaydı (Doğu, 2 Şubat 1938: 2). Şükrü Kasapoğlu'nun bu sorunun çözümü için yaptığı çalışmalar neticesinde pamuk tohumu ithal edilerek sorun çözüme kavuşturuldu. İthal edilen pamuk tohumu piyasa fiyatının yarısına üreticilere verildi (Doğu, 3 Şubat 1938: 2).

Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Iğdır'da pamuk tarımını geliştirmek için kurduğu pamuk satış kooperatifleri ve birlikleri bölgedeki komisyoncuların tepkisine neden oldu. Komisyoncular pamuk üreticilerinin kooperatiflere katılmasını engellemek için olumsuz propagandalar yapmaktaydı. Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer bu durumu 28 Aralık 1938 tarihinde Başvekalete sunduğu yazıda şu şekilde ifade etmişti:

“Iğdır'daki iktisadi teşekküllerimize el altından propaganda ile engel olmak isteyen birkaç haris komisyoncunun son günlerde münafıklıklarında daha hızlı yol aldıklarını anlayınca Iğdır kaymakamı vasıtasıyla suretini ilişik olarak taktim ettiğim beyanname ile pamuk müstahsillerinin ibret ve dikkat nazarlarını celpetmeği idari bir düşünceyle muvafık buldum. Bu beyannamenin telakkisine ve yaptığı tesire ait Iğdır Pamuk Birliği Umum Müdüründen aldığım telgrafın bir kopyasını da yüce katınıza sundum. Müstahsillerin selametine Doğu diyarının saadetine matuf olan bu çok büyük iktisadi teşebbüsünüzün hiçbir vakit hiçbir surette incinmemesi için bütün varlığımla çalışacağımızı bir daha arz ederim” (BCA, 30.10.0.0.71.468.3).

Tahsin Uzer'in yazısında bahsettiği beyannameye şu şekilde idi: “Cumhuriyeti idarenin, Atatürk inkılabının en büyük hedef ve gayesi müstahsillerimizin, çiftçilerimizin, köylülerimizin refah ve saadetine bağlıdır. Sizin medeni hayatta yaşayışınız ve neşri saadetiniz bizim de yegâne emelimizdir. Zirai ve kredi kooperatifler teşkili mesainizi, randımanınızı sizin elinizde ve cebinizde bırakmak içindir. Bu teşekküller sizin içindir ve sizin malınızdır onları benimseyiniz.

Yüce Başvekil Celal Bayar büyük devlet meşguliyetleri arasında sizin kalkınmanız, genişlemeniz, yücelmeniz için vatani, milli duygular ile ve sizin gibi memleket müstahsillerine olan samimiyetle dopdolu muhabbet ile çalışmaktan hali değildir. Sizi iğfale uğraşacaklara yüksek bir vatanperver gibi hıyaneti vataniye ile malul adamlara yapacağınız muameleyi yapınız. Bu yıl bir tecrübe devri geçiriyorsunuz ve geçiriyoruz. Her geçen yıl sizin nam ve hesabınıza kaydedilecek müjdelerle beraber yürüyecektir. Buna emin ve müsterih olunuz, riyakârlık perdesi altında eski tuzaklarını kurmak ve düzmek isteyenleri hırpalayınız bizde onların yakasını bırakmayacağız. Iğdır Barajı'nı yalnız sizin selametiniz yolunda bir an evvel yapmak Celal Bayar Hükümetinin programının ön safına koyduğu başlı başına bir davadır. Mahsulünüzün revacı için hükümetçe her fedakârlığa katlanmak yine hükümetin bir borcudur. Bunu böylece bilerek, Türk civanmertliğine yakışan açık alınla çalışmanızı beklerim. Teşekküllerinize bir iman gibi bağlanarak ve onu namusunuz gibi muhafaza ederek yürüyünüz. Bu sizin hayati muhitinize maskara çehreleri ile sokulmak isteyen başları kırmız. Ve bana bu yazdıklarına karşı düşüncelerinizi, tahassüslerinizi telgrafla bildiriniz” (BCA, 30.10.0.0.71.468.3).

Tahsin Uzer bu beyanname ile Iğdır pamuk üreticilerinin umutsuzluğa kapılamamalarını bu yılın bir tecrübe yılı olduğunu ve sonraki yılların daha da iyi olacağını belirtmişti. Ayrıca kooperatiflere karşı olumsuz propaganda yapanlarla mücadele edilmesinin gereğini ifade etmişti. Devletinde bu propagandacılara karşı mücadele de kararlı olduğunu belirtmişti. Beyannameye dikkat çeken diğer bir husus Iğdır Barajı konusunun Celal Bayar Hükümetinin programında ön safta olduğunun belirtilmesiydi. Tahsin Uzer beyannameye belirtilen hususlarla ilgili Iğdır pamuk üreticilerinin de duygu ve düşüncelerini kendisine iletmelerini istemişti.

Iğdırlı pamuk üreticileri Tahsin Uzer'in bu beyannameğine karşı duygu ve düşüncelerini Tahsin Uzer'e gönderdikleri yazıda şu şekilde ifade etmişlerdi:

“Iğdır ilçebaylığının bugün bizlere iriştirdiği özlerimiz gibi olan tel sözlerinizi köy evlerimiz ve avlularında toplanan biz binlerce pamuk üretmeni can kulaklarımızla dinledik. En Büyüğümüzün, başkanımızın, Umum Müfettişliğin devrimizin nişan noktası olarak gösterdikleri bu günümüz ve yarınımızda kalkınmamıza, gelişmemize, şen yuvalarımızda sağlık ve dirlikle yücelmemizden ötürü kaygularını, görüş ve düşünüşlerini minnetle sevinçten gözyaşları dökerek karşıladık. Bizim işlerimizi düzene koyup, verimli bir hale sokmak için kurulan ortaklık örgütlerimizin bu yükseliş yollarındaki ölçülerini, değerlerini başa düşürerek bunları müfsitlerden, kandırıcı şeytanlardan memleket düşmanı gibi ekmeklerimize, yurtlarımıza göz diken hainlerden öz canlarımız, namuslarımız gibi korumak ve kollamak için tekrar söz ve öz birliği ettik. Bugüne kadar el avuç açarak göklerden umudumuzu bize bir gün için bin gün içinde değil ebediyen yerden verecek, cumhur devletimizin baraj müjdesini Iğdır halkı cennete çevirecektirler. İşimiz olan suya kanma davamızın ön safa alınması, tebşirini hep bir ağızdan, can ve gönülden hepimizin hep birden heyecanlı alkışlar ve Cumhuriyetimiz, büyüklerimiz için dünya durdukça sağlık, dualarla karşıladığımızı arz eder, ellerinizden öperiz”(BCA, 30.10.0.0.71.468.3).

Iğdırlı pamuk üreticileri kurulan kooperatiflerin önemini takdir ettiklerini ve bu kooperatifleri korumada kararlı olduklarını ifade etmişlerdi. Ayrıca baraj konusunun hükümetin gündeminde olmasından dolayı duydukları sevinci dile getirmişlerdi.

Şükrü Kasapoğlu ile Iğdır Kaymakamı İhsan Olgun da Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer'e Iğdır'da kooperatiflerin durumu ve pamuk tarımı ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermişti. Buna göre kooperatif birliğine bağlı dört satış kooperatifi pamuk üreticilerinden iki milyon kilo pamuk almıştı. Iğdır'da kooperatif birliğinin idaresindeki Topçu ve Gulam Parlar ile Taşburun ve Başköy fabrikalarında günlük yüz bin kiloya yakın pamuk işlenmekte ve birliğin pres makinelerinde günde 250-300 balya pamuk balyalanmaktaydı. Pamuk üreticileri ile kooperatifler arasında tam bir ahenk ve çalışma birliği vardı (BCA, 30.10.0.0.71.468.3).

Üçüncü Umumi Müfettişi Tahsin Uzer Iğdır'ın tarımsal sulama sorununun çözümü için de girişimlerde bulundu. Bu kapsamda 1937 yılında Başvekelete gönderdiği bir telgrafta Iğdır'da havalanın inşaat yapımı için müsait olduğunu Iğdır Barajı'nın yapılmasına başlanabileceğini belirtti (BCA,30.10.0.0.71.466.11). Baraj inşaatının başlamaması üzerine 1937 yılının sonlarında Başvekelete sunduğu diğer bir raporda Iğdır Barajı inşasına başlanmadığını buna rağmen Iğdır Ovası'na göçmenlerin yerleştirilmesine devam edildiğini vurguladı. Barajın yapılmaması durumunda göçmenlerin yanı sıra Iğdır yerli nüfusunun bile başka yerlere göç etme ihtimalinin olduğunu ifade etti (Koçak, 2003:195). Yapılan çalışmalar neticesinde Serdarabat Barajı'ndan Iğdır Ovası'nın tam anlamıyla istifade edebilmesi için 1938 yılı eylül ayı ortalarında sulama kanallarının temeli atıldı (Kars 23 Eylül 1938:1). 1939 yılında kanalların yapımına devam edildi. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulmasına neden oldu. İlişkilerin bozulması sebebiyle Sovyet Hükümeti çeşitli bahaneler ileri sürerek Türkiye'ye su vermemeye başladı (Başkaya, 2014: 765).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin idari teşkilatında 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Umumi Müfettişlikler bu dönemde kuruldukları bölgelerde yapılan ıslahatları denetlemek, asayişini sağlamak, idari, adli, sosyal ve ekonomik alanlarda çalışmalar yapmışlardır. Cumhuriyet döneminde de idari sistem içerisinde yer alan Umumi Müfettişlikler kuruldukları bölgenin idari, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde etkili olan kurumlar olmuştur. İlk olarak 1921 Anayasasında yer almasına rağmen o günkü şartlarda uygulamaya konulmamıştır. 1927 yılında

kabul edilen kanunla Umumi Müfettişlikler uygulamaya konulmuştur. Umumi Müfettişler geniş bir idari kadro ile çalışmalarını sürdürmüş ve müfettişlik bölgelerinde var olan idari, sosyal ve ekonomik sorunların yanı sıra diğer sorunlara da çözümler üretmeye çalışmışlardır. 1927-1947 yılları arasında beş Umumi Müfettişlik kurulmuştur. 1947 yılı sonunda lağvedilen Umumi Müfettişlikler 1952 yılında resmen kaldırılmıştır.

İsmet İnönü'nün 1935 yılı haziran ayı sonlarında Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'ni kapsayan gezisi sonrası dile getirdiği görüş ve önerileri doğrultusunda bu bölgede Üçüncü Umumi Müfettişlik kurulmuştur. 23 Ağustos 1935 tarihinde kurulan Üçüncü Umumi Müfettişliğe Tahsin Uzer atanmıştır. Tahsin Uzer müfettişlik bölgesinde var olan sorunları tespit etmek üzere bölgeye geziler düzenlemiş ve incelemeler yapmıştır. Tespit ettiği sorunların çözümü için raporlar hazırlayarak Başbakanlık ve ilgili Bakanlıklara iletmış ve sorunları çözmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Iğdır'da tarımsal alanda özellikle de pamuk üretiminin artırılması ve satışıyla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Pamuk üretimin artırılmasında sulamanın önemini göz önünde bulunduran Tahsin Uzer Serdarabat Barajı ve Iğdır Ovası'nın sulanması konusunu birçok kez gündeme getirerek çözüm üretmeye çalışmıştır. Her ne kadar tarım ve sulama sorununun çözümü ön plana çıksa da sosyal hayatla ilgili de birçok alanda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Tahsin Uzer Iğdır'daki emlak ve arazi sorunlarını gündeme getirmiş göçmen ailelerin emlak ve arazi sorunlarının çözülmesini sağlamıştır. Tahsin Uzer'in her ilçeye ortaokul yapılması konusundaki çalışmaları neticesinde 1937 yılında Iğdır'da bir ortaokul açılmıştır. Müfettişlik bölgesinde olduğu gibi Iğdır'da da hükümet binalarının yapımına önem vermiştir. Ayrıca Iğdır'a içme suyu sağlama konusunda da çalışmalar yapmış ve hazırladığı raporlarda bu durumu dile getirmiştir. Tahsin Uzer 1935-1939 yılları arasında görev yaptığı süre içerisinde Iğdır'da var olan sosyal ve ekonomik birçok soruna çözüm üretmiştir.

Kaynakça

- Atlı, C. (2018). Türk Rus İlişkileri Bağlamında Iğdır (1927-1953). *Kültür ve Tarih Bağlamında Iğdır Uluslararası Sempozyumu* (5-7 Kasım 2015 Iğdır). Araştırma Merkezi Yayınları, 2018.
- Aydoğan, E. (2004). Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9 (33), 1-14.
- Başkaya, M. (2012). Cumhuriyetin ilk yıllarında Iğdır'da Pamuk Ziraatı ve Serdarabat Barajı Meselesi. *I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu (19-21 Nisan 2012 Iğdır)*. Salkımsöğüt Yayınevi, 2014.
- Başkaya, M. (2021). Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kuruluşu ve Trabzon'un Sorunlarının Çözümü Adına Yapılan Hamleler. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(44), 1653-1665.
- BCA Fon Kodu:490.1.0.0 Yer No: 648.151.1.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 185.276.9.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 157.106.13.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 185.276.9.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 70.462.4.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 70.463.10.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 71.464.1.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 71.465.6.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 71.466.11.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 71.468.3.
- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 70.462.1.

- BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 71.465.7.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 57.70.16.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 61.1.8.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 42.8.10.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 57.70.15.
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 114.41.14.
- Bulut, E. Ç. (2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler. *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, No:21, 83-110.
- Burgaç, M. (2010). *Trakya Umumi Müfettişliği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- C.H.P. Halk Evleri Bürosu (1943). *Kars*. CHP Halk Evleri Bürosu Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1938). *On Beşinci Yıl Kitabı*.
- Ceride-i Resmiye, 7 Şubat 1337.
- Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1937, S.4610.
- Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1935, S.4075.
- Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1935, S.4049.
- Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1935, S.4052.
- Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1935, S 3995.
- Cumhuriyet Halk Partisi (1938), *On Beşinci Yıl Kitabı*.
- Doğu Gazetesi, 2 Şubat 1938, S. 53.
- Doğu Gazetesi, 26 İkinci Kanun 1938, S.47.
- Doğu Gazetesi, 3 Şubat 1938, S.54.
- Doğu Gazetesi, 14 Birinci Teşrin 1937
- Gök, S. (2005). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Han, V. (2017). *İktisadi ve İdari Yönleriyle Umumi Müfettişlikler(1863-1952)*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Kars gazetesi, 6 Eylül 1938, S.674.
- Kars Gazetesi, 23 Eylül 1938, S. 679.
- Kars Gazetesi, 24 İkinci Teşrin 1943, S. 1191.
- Kars Gazetesi, 8 İkinci Kanun 1938, S. 612.
- Koçak, C. (2003). *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*. İletişim Yayınları.
- Köse, O ve Özdem Köse, Z. (2018). Trakya Umumi Müfettişliği'nin II. Tarih Kurultayı Münasebetiyle Sunduğu Rapor Hakkında Bir Değerlendirme. *V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (10-12 Mayıs İstanbul)*. İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Köse, R. (2019). *CHP ve DP Hükümetleri Dönemlerinde Doğu ve Güneydoğu Politikaları*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Köse, R. (2021). Tahsin Uzer'in Doğu Vilayetlerini Kalkındırmaya Dair Gerçekleşemeyen Bir Projesi: Üniversite Öğrencilerinin ve Meslek Erbabının Doğu İlleri Seyahati. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 16 (33), 167-197.
- Özbay, B. (2019). *Dördüncü Umumi Müfettişlik (1936-1952)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özmen, A. (1947). Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce. *İdare Dergisi*, S.184
- Öztürk, S. (2008). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. Doğan Kitap.

Resmi Ceride: 16 Temmuz 1927, S. 634.

Resmi Gazete, 24 Kânunuevvel 1935, S.3190.

Resmi Gazete, 30 Haziran 1947, S.6645.

Şahin, M.(2015). *Hasan Tahsin Uzer'in Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Taş, S. (1997). *Umumi Müfettişlikler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.

TBMM Zabıt Ceridesi(TBMMZC), Devre: II, Cilt: 33, İçtima: IV, İnikat: 82, (25.06.1927).

Tuncay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ural, S. ve Arslan, N. (2015). *Cumhuriyet Devri Kars Tarihi 1923-1950*. Eser Basın Yayın Dağıtım Matbaacılık.

Varlık, M.B. (Yay. Haz.), (2010). *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936*. Dipnot Yayınları.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.